

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ РЕГІОНУ

Проаналізовано підходи до теоретичного обґрунтування сутності внутрішнього ринку регіону. Відображено авторський підхід до визначення поняття внутрішнього ринку, визначено соціальну та економічну роль внутрішнього ринку, а також його місце в системі соціально-економічного розвитку регіону. Проаналізовано особливості державної та регіональної політики регулювання розвитку внутрішнього ринку. Визначено суб'єкти регулювання та основоположні принципи регіональної політики управління розвитком внутрішнього ринку. Охарактеризовано елементи середовища розвитку внутрішнього ринку. Визначено функції сукупного попиту та сукупної пропозиції моделювання функціонування внутрішнього ринку регіону.

Ключові слова: внутрішній ринок, аспекти функціонування, теоретико-методичні засади, регіональна політика.

Постановка проблеми. Відомо, що за ринкової системи господарювання головним механізмом та інструментом скерування розвитку більшості процесів і явищ є ринок, що виконує функції регулювання, стимулювання попиту і пропозиції, поінформовання суспільства, ціноутворення, розподілу прав і ресурсів, оздоровлення секторів, сфер життєдіяльності та видів економічної діяльності, контролю, інтегрування тощо.

На місцевому рівні ці функції та завдання значною мірою реалізуються через механізм внутрішнього ринку. Адже тут формується пропозиція для населення товарів і послуг, встановлюється їх рівноважна ціна, забезпечується зайнятість, здійснюється кругообіг фінансових ресурсів, розвивається базова та допоміжна інфраструктура. Натомість внутрішній ринок регіонів України залишається менш розвиненим порівняно з іншими територіями держави. Саме тому від розвиненості та ефективності регуляторної політики регулювання функціонування внутрішнього ринку залежить рівень якості життя населення на регіональному та субрегіональному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми регуляторної політики розвитку внутрішнього ринку досліджують Л. Збараська, В. Лагутін, О. Покатаєва, О. Пустойт, А. Сакун, В. Точилін, В. Голиков, О. Лапко, В. Федін та ін. Проте концептуально особливості функціонування та роль внутрішнього ринку у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону вивчено недостатньо.

Постановка завдання. Метою роботи є обґрунтування сутнісних характеристик, а також встановлення ролі внутрішнього ринку у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу. Внутрішній ринок – це складна взаємопов'язана система економічних відносин із забезпечення обміну товарами, грошима, цінними паперами та послугами, які виникають між виробниками та споживачами матеріальних благ і послуг. Як результат суспільного розподілу праці розвиток внутрішнього ринку визначається процесами відтворення і місцем у системі економічних зв'язків, відносин суспільного ладу й організації управління розміщенням продуктивних сил і регіональною економікою. Відтак, це не

тільки організація процесу виробництва, пропозиції, розподілу та споживання товарів, благ і послуг. Це й відповідна структура агентів ринку – учасників процесу товарного руху.

Внутрішній ринок охоплює не тільки відносини обміну, але й інституціональні взаємозв'язки і відносини. Ці питання широко досліджує О. Покатаєва у праці "Державне регулювання трансформації торговельно-економічних відносин: інституціональний підхід", де автор серед низки узагальнень відносно функцій і завдань, а також складу базових елементів інституційної інфраструктури внутрішнього ринку визначає перелік головних елементів системної трансформації ринку сфери товарного обігу. На думку науковця, безпосередньо на регіональному рівні – це економічні та політичні свободи, забезпечення приватної власності і відповідальності, автономія і свобода контрактів, забезпечення конкуренції, а також організаційна підтримка розвитку внутрішнього ринку з такими елементами як корпоратизація, приватизація, ринкова інфраструктура, господарський та податковий кодекси, розвиток ринку капіталу і робочої сили, становлення фондового ринку, антимонопольне і корпоративне законодавство, незалежна та ефективна судова система [3, с. 19]. Глибина і ширина окреслених проблем, які визначаються інституціональною сферою та безпосередньо впливають на функціонування внутрішнього ринку, підводить нас до висновку про розгляд середовища, зокрема інституціонального, є невід'ємною складовою сутнісного трактування внутрішнього ринку.

Формування і розвиток внутрішнього ринку процес невідчужуваний, адже під стимулом конкуренції з'являються нові суб'єкти, удосконалюються процеси товароруку та форми і способи продажу товарів, надання послуг, розвиваються відносини між елементами ринкової та допоміжної, зокрема ресурсної, інфраструктури. Саме тому необхідні й інституціональні трансформації, що впливають на ендогенні та екзогенні чинники розвитку внутрішнього ринку регіону, вектор яких має бути спрямованим на покращення інституціонального становища і забезпечення позитивного впливу дії інститутів на суб'єкти ринку і підвищення ефективності їх господарювання.

Розвитком теоретичного дискусусу у сфері інституційного підґрунтя внутрішнього ринку стало його трактування як системи інститутів та відносин між ними, що регламентують зміну прав власності у процесі товарного обміну між учасниками ринку і розподіл між ними обмежених виробничих ресурсів для подальшого виробництва продукції з метою задоволення потреб споживачів [6, с. 5]. Типологізації сутнісних характеристик внутрішнього ринку та ідентифікації його ролі в соціально-економічному розвитку регіону значно сприяє його класифікація та сегментація. Так, на думку А. Сакун та С. Севрюкової, найпоширенішою ознакою систематизації внутрішнього ринку є об'єкт обміну та за цією ознакою ринки доцільно об'єднувати у групи: ринки товарів кінцевого споживання (споживчі, інвестиційні товари), послуг, виробничих ресурсів (трудових, природних, фінансових) [5, с. 232].

На думку Л. Збараської, під час дослідження внутрішнього ринку важливо виокремлювати його соціально значимі сегменти (зокрема споживчий та житловий), базові (аграрний, енергоносіїв, металопродукції) та інноваційні, ін-

фраструктурні елементи (інформаційний, маркетинговий, сервісний, торговельний) [1, с. 19].

Очевидно, всі ці характеристики притаманні й внутрішньому ринку регіону – окремої територіальної соціально-економічної адміністративної одиниці – та є всі підстави стверджувати, що поділ національного ринку відбувається у просторово-територіальному, галузевому та видовому (за видами ринків) аспектах. Відтак, внутрішній ринок регіону є відокремленою, але залежною, частиною внутрішнього ринку держави. Він розвивається під впливом територіальних особливостей і традицій, способу життя та зайнятості, ментальності населення, рівня розвитку виробничих відносин, соціально-культурної сфери та сектору споживання. Але загальні його передумови залежать від параметрів функціонування і розвитку внутрігосподарського комплексу, інституціонального базису, організаційних, економічних та соціальних умов.

Свою чергою, на погляд О. Пустовойта, внутрішній ринок є "...сферою товарного обігу відповідного господарства, де за встановленого рівня цін відбувається розподіл обмежених виробничих ресурсів, інвестиційних, споживчих товарів і послуг відповідно до попиту домогосподарств на них і на гроші у формі активів" [4, с. 52]. Як систему соціально-економічних відносин і сукупність інституцій товарного обігу розглядає внутрішній ринок В. Лагутін [2, с. 7].

Загалом попри певну неконкретність в сукупності подані визначення дають змістову характеристику внутрішнього ринку, але все ще потребують розвитку і уточнення, зокрема відносно його регіонального рівня, а також місця, ролі і його значимості у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону та раціональному розміщенні й ефективному використанні його продуктивних сил і виробничих відносин. Адже на ранніх етапах становлення поняття "ринку" науковці просто ототожнювали його зі стихійним обміном і місцем "перетину" інтересів виробника та споживача. Функціонування внутрішнього ринку є однією з найважливіших умов соціального та економічного розвитку регіональних господарських систем, формування їх внутрішніх і зовнішніх фінансово-економічних та торговельних відносин, побудови системи захисту від ендегенних та екзогенних ризиків і загроз, посилення інвестиційно-інноваційного складника конкурентоспроможності (рис.).

Окремим важливим аспектом вивчення особливостей функціонування внутрішнього ринку та його ролі у підтриманні життєдіяльності та розвитку локальних соціально-економічних систем є дослідження характеристик регіональної політики, адже її ефективність та дієздатність значною мірою визначається місткістю та структурними характеристиками внутрішнього ринку. У багатьох дослідженнях на регіональному рівні критикується підхід до регулювання суто економічних питань в контексті забезпечення розвитку регіонів. Мається на увазі те, що регіональні процеси значно багатогранніші, а проблеми більш диверсифіковані. Відповідно, навіть стала гіпотезою теза про те, що регіональна політика та регіональна економічна політика речі далеко не тотожні. Адже перша охоплює, окрім суто господарських, питання соціального і демографічного розвитку, етнічні та екологічні особливості, культурний розвиток тощо.

Характеристики внутрішнього ринку

- ✓ опосередкування виробництва (постачання) та продажу товарів і надання послуг;
- ✓ налагодження та обслуговування економічних, соціальних, інших відносин між виробниками, імпортерами, посередниками, покупцями та споживачами товарів і послуг;
- ✓ забезпечення обміну в процесі суспільного відтворення;
- ✓ узгодження потреб споживчого і виробничого секторів;
- ✓ виступ механізмом формування здорової конкуренції;
- ✓ формування інституціонального та організаційно-економічного середовища для функціонування і розвитку елементів системи внутрішнього ринку
- ✓ задоволення потреб населення та економічних агентів, суспільства

Соціальна роль

- ✓ задоволення потреб населення в товарах і послугах, покращення їх доступності і якості обслуговування покупців;
- ✓ лібералізація цін;
- ✓ забезпечення зайнятості та розвитку ринку праці;
- ✓ демократизація політичного і суспільного життя;
- ✓ посилення захисту приватної власності;
- ✓ віддзеркалення соціально-психологічних відносин продавців та покупців;
- ✓ розбудова соціальної інфраструктури та підвищення якості соціальних послуг;
- ✓ зростання якості життя населення

Економічна роль

- ✓ створення ВРП;
- ✓ обслуговування та забезпечення потреб реального сектору в ресурсах, матеріально-технічному та технологічному забезпеченні, розвиток інституціонального середовища;
- ✓ формування багатокладної економіки;
- ✓ посилення мотивації діяльності суб'єктів ринку;
- ✓ формування здорових конкурентних відносин, кооперації секторів виробництва і збуту, зміцнення конкурентних позицій місцевого виробництва;
- ✓ формування фінансово-економічних та торговельних зв'язків, розвиток міжгалузевої та міжфункціональної взаємодії виробництва, обміну і споживання;
- ✓ покращення інвестиційно-інноваційного середовища;
- ✓ сприяння раціональному розподілу господарських та інвестиційних ресурсів;
- ✓ посилення адаптованості регіональних економік до зміни умов господарювання;
- ✓ впровадження передового досвіду формування ринкових відносин

Рис. Концептуальні характеристики та соціально-економічна роль внутрішнього ринку регіону

Очевидно, що за такого бачення, яке має право на об'єктивність, регулювання внутрішнього ринку на регіональному та місцевому рівнях є "продовженням" відповідної державної політики на центральному рівні системної ієрархії управління. Це і так, і ні. Дійсно, внутрішній ринок є мезоекономічною категорією, адже тісно ув'язаний з локальною пропозицією і споживанням товарів та послуг. У будь-якому випадку (окрім оптової торгівлі) акт купівлі-продажу товару (надання) послуги не може відбуватися без ув'язки до географічного місця, де він відбувається. Таким чином, макроекономічне регулювання внутрішнього ринку передбачає дії, пов'язані зі втручанням у ті чи інші процеси на конкретних територіях і місцях, де відбувається узгодження попиту та пропозиції.

З іншого боку, навпаки – від ефективності діяльності місцевих і регіональних органів влади, активності структур, які виражають думку громадськості, об'єднань споживачів, підприємств та організацій споживчого ринку, значною мірою залежать якісні та кількісні характеристики місцевих і регіонального споживчого та внутрішнього ринку загалом. Власне, наслідком цих процесів стає формування національного внутрішнього ринку, а не навпаки. Така теза також має підстави на об'єктивність, оскільки чинники його функціонування і розвитку дуже специфічні, включають ментальні, етнічні, політичні, соціально-психологічні, природно-географічні, ресурсні, історичні, фінансово-

економічні та інші особливості, а внутрішньоринковий простір країни структурно неоднорідний.

Основоположними принципами регіональної політики є програмування, концентрації, синергії та синхронізації дій, поляризованого розвитку, додатковості, субсидіарності, збалансованого розвитку, партнерства та єдності. Їх дійсно потрібно дотримуватися, що сприятиме вищій ефективності регіональної політики. Втім, якщо йдеться про внутрішній ринок, то ініціатором та головним реалізатором політики його становлення і збалансованого розвитку мають бути місцеві та регіональні органи влади. Підставами для цього є системний і комплексний вплив параметрів внутрішнього ринку на головні складові і передумови соціально-економічного розвитку територій.

Ці напрацювання мають важливе теоретико-методичне значення та повинні застосовуватися у плануванні та реалізації регіональної політики розвитку внутрішнього ринку, зокрема для економічного передбачення можливих сценаріїв розвитку та забезпечення синтезу керуючих впливів із заданим ендегенним визначенням інтегрального показника – валового регіонального продукту і темпів його зростання як результату комплексної взаємодії чинників попиту і пропозиції.

Додамо, що реалізація регіональної політики потребує її впровадження, зокрема шляхом здійснення регуляторної політики – комплексу заходів із удосконалення правового регулювання господарських відносин, адміністративних відносин між регуляторними та іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання. Це має важливе значення для ефективного функціонування і подальшого розвитку внутрішнього ринку регіону.

Висновки. Внутрішній ринок відіграє важливу системно забезпечувальну соціально-економічну роль відносно регіонального розвитку та забезпечення раціонального розміщення продуктивних сил, адже його розвиток та раціональні структурні співвідношення позитивно позначаються на зростанні місцевого виробництва, торговельно-посередницької діяльності та ВРП, фінансово-інвестиційному, інтелектуально-кадровому та матеріально-технічному забезпеченні реального сектору, розвитку інституціонального середовища, формуванні конкурентних відносин, кооперації та формуванні фінансово-економічних та торговельних зв'язків, розвитку міжгалузевої та міжфункціональної взаємодії, задоволенні споживчих потреб населення, зайнятості та розвитку ринку праці, розбудові соціальної інфраструктури та підвищенні якості соціальних послуг, зростання якості життя населення.

Подальші наукові дослідження за цією проблематикою мають стосуватися обґрунтування концептуальних засад регіональної регуляторної політики розвитку внутрішнього ринку.

Література

1. Збаразька Л.О. Внутрішній ринок України: проблеми і стратегії розвитку / Л.О. Збаразька // Наукові праці ДонНУ : зб. наук. праць. – Сер.: Економічна. – 2003. – Вип. 68. – С. 18-25.
2. Лагутін В.Д. Внутрішній ринок споживчих товарів: теорія розвитку і регулювання : монографія / В.Д. Лагутін. – К. : Вид-во КНТЕУ, 2008. – С. – 327 с.
3. Покатаєва О.В. Державне регулювання трансформації торговельно-економічних відносин: інституціональний підхід : монографія / О.В. Покатаєва. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2009. – 408 с.

4. Пустовойт О. Внутрішній ринок України: потенційні та реальні можливості впливу на економічне зростання / О. Пустовойт // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2007. – № 3. – С. 50-58.

5. Сакун А.Ж. Формування галузевого ринку України / А.Ж. Сакун, С.М. Севрюкова. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/231.pdf>.

6. Точилін В.О. Галузеві ринки: оцінка стану та перспективи розвитку / В.О. Точилін, В.І. Голиков, О.О. Лапко, В.І. Федін / за ред. В.О. Точиліна. – К. : Вид-во Ін-ту екон. прогнозування, 2004. – 78 с.

Павлюк Л.І. Теоретико-методические особенности функционирования внутреннего рынка региона

Проанализированы подходы к теоретическому обоснованию сущности внутреннего рынка региона. Отображен авторский подход к определению понятия внутреннего рынка. Определена социальная и экономическая роль внутреннего рынка, а также его место в системе социально-экономического развития региона. Проанализированы особенности государственной и региональной политики регулирования развития внутреннего рынка. Определены субъекты регулирования и основополагающие принципы региональной политики управления развитием внутреннего рынка. Охарактеризованы элементы среды развития внутреннего рынка. Определены функции совокупного спроса и совокупного предложения моделирования функционирования внутреннего рынка региона.

Ключевые слова: внутренний рынок, аспекты функционирования, теоретико-методические принципы, региональная политика.

Pavlyuck L.I. Some Theoretical and Methodical Aspects of Region Internal Market Functioning

The theoretical foundation of the region internal market essence is analysed. The author's view of the determination of internal market concept is represented. The social and economic role of internal market, and also its place in the system of socio-economic region development is analysed. Some features of public and regional internal market development adjusting policy are studied. Subjects and fundamental principles of management internal market development of regional policy are defined. Some elements of internal market environment development are described. Functions of the combined demand and aggregate supply of region internal market functioning design are outlined.

Key words: internal market, aspects of functioning, theoretical and methodical principles, regional policy.

УДК [338.45:622]:339.137:330.837

Здобувач І.С. Почтарук¹ –

Інститут РД ім. М.І. Долішнього НАН України

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Розглянуто фактори впливу на функціонування підприємств вугільної галузі. Проаналізовано стан та особливості функціонування вугільної промисловості регіону, досліджено динаміку основних показників функціонування вугільної промисловості Західного регіону України. Окреслено інституційне забезпечення конкурентоспроможності вугільної промисловості в Україні. Доведено необхідність розроблення ефективної системи заходів щодо розвитку вугільної промисловості регіону, яке потрібно здійснювати з обов'язковим урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на її функціонування та, відповідно, на рівень її конкурентоспроможності.

¹ Наук. керівник: Жук Петро Володимирович, к.е.н., старший науковий співробітник, ДП "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України"